

1

Çevre Sağlığını Geliştirmek

Bu bölümde:

Sayfa

Sağlıkçılar kolerayı durduruyor	3
Değişim için birlikte çalışmak	4
Bir sağlık organizasyonunu başarılı kılan nedir?	5
Çevre sağlığı vizyonu nasıl gelişmeye başladı?	6
Ağaçsız bir tepe çatısız bir eve benzer	7
Sorunların kök nedenini bulmak	8
Etkili bir çevre sağlıkçısı olmayı öğrenmek	9

Çevre Sağlığını Geliştirmek

Bir çocuğun ya da bir ailenin sağlığını geliştirmenin anlamı açıktır. Ama çevrenin sağlığını nasıl geliştirebiliriz?

Çevre sağlığından bahsettiğimizde, sağlığımızın çevremizdeki dünyayı, kendi yaptıklarımızın etrafımızdaki dünyanın sağlığını nasıl etkilediğinden bahsetmiş oluyoruz. Gıdalarımız, suyumuz ve havamız kirlenmişse, bunlar bizi hasta edebilir. Havayı, suyu ve toprağı dikkatli kullanmazsak, kendimizi ve etrafımızdaki dünyayı hasta ederiz. Çevremizi korumakla sağlığımızı korumuş oluruz.

Çevre sağlığını geliştirmek sıklıkla insanların sağlık sorununun sadece bir kişiyi ya da bir grubu değil tüm toplumu etkilediğini fark etmeleriyle başlar. Sorun paylaşıldığında, insanlar bunu değiştirmek için birlikte çalışmaya daha istekli olurlar.

Bu bölümde, Ekvador'un Manglaralto kasabesindeki bir toplum sağlığı organizasyonuna bağlı olarak çalışan sağlıkçıların kolera salgınını nasıl durdurduklarının öyküsünü anlatacağız. Burada anlatılan olay sonrasında topluluktaki insanlar birlikte diğer sağlık sorunlarının üstesinden gelmek için çalışmaya başladılar.

Sağlıkçılar Kolerayı Durduruyor

Ekvator'un sahil kesiminde, iklim 6 ay çok kurak, 6 ay ise çok yağışlı olur. Bu nedenle gıdaların yetişmesi oldukça zordur. Alışveriş yapılacak yerler çok azdır; hükümet okul, sağlık hizmeti ve temiz su gibi temel hizmetleri sağlamak için pek çaba göstermez. 1991'de bölgeyi kolera vurduğunda insanların çoğu hazırlıksızdı ve hemen hastalandılar.

Her gün, insanlar aile bireylerini Manglaralto kasabasındaki yerel sağlık merkezine getirmeye başladılar. Bu hastalar zayıftı, titriyorlardı, ateşleri yükseldi ve müthiş bir sulu ishalleri ve dehidratasyonları (vücutlarından bol miktarda su kaybı) vardı. Sağlıkçılar bir kolera salgınıyla karşı karşıya olduklarını ve durdurmak için hızla hareket etmezlerse çok sayıda insanın öleceğini fark ettiler.

Kolera içme suyunu kirlettiği ve bir kişiden diğerine kolayca geçebildiği için, sağlıkçılar sadece hastaları tedavi etmenin yeterli olmadığını bilirler. Koleranın yayılmasını önlemek için, Manglaralto ve yakınındaki köylerdeki herkesin temiz su ve güvenli tuvaletleri olması için bir yol bulmaları gerektiğini anladılar.

Sağlıkçılar henüz hastalanmamış köylüleri organize etmeye ve yerel gruplardan yardım istemeye başladılar. Diğer ülkelerde de ortakları olan bir kuruluşu temiz su ve tuvalet sağlayacak acil bir program başlatmak için para vermeye ikna ettiler.

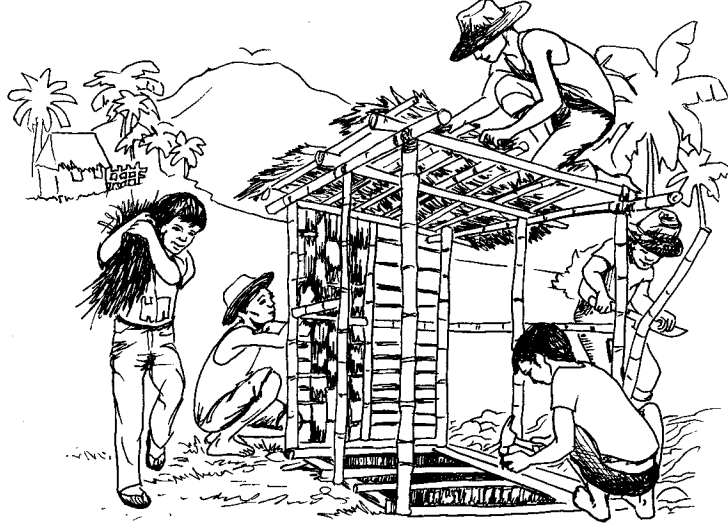
Projelerine *Salud para el Pueblo* (İspanyolca "Halk İçin Sağlık" demektir) adını veren sağlıkçılar her köyde halk sağlığı komiteleri kurdular. Komite üyeleri köylüleri su ve sanitasyon (tuvalet inşa etmek ve korumak, mikropların yayılmasını önlemek için elleri yıkamak) konusunda eğitecek "köy sağlık eğitimcileri"ni seçtiler. Bu yolla sağlıkçılar köylülerin kendi topluluklarındaki kolera ve çevre sağlığı mücadelesinin önemli bölümlerinde sorumluluk almasını sağladılar.

Bir şey yapmak için paraya sahip olmak iyidir ancak yeterli değildir. Koleranın yayılmasını önlemeye çalışmaları için insanları harekete geçirmeliyiz.

Değişim için birlikte çalışmak

Köy sağlık eğitimcilerinin yaptığı ilk iş kolera ve diğer ishalleri hastalıkların nasıl yayıldığını öğretmek oldu (bkz sf 48-55). Sonra her haneye ve her köye temiz su sağlanması konusunda yardımcı oldular (bkz sf 91-98). Ayrıca ishalden ölümün temel nedeni olan dehidratasyonu nasıl durduracaklarını öğrettiler. Bunun için ishali olan hastalara kaynamış suyun içine şeker ve tuz katarak hazırladıkları **rehidratasyon içeceği**ni vermeleri yeterliydi (bkz sf 54). Okullarda, kiliselerde, toplum merkezlerinde ve insanların toplandığı diğer yerlerde ellerini yıkayarak ve güvenli tuvaletler inşa edip kullanarak koleraı önleyebileceklerini öğrettiler. Bir kaç hafta sonra, neredeyse hiç kolera hastası kalmamıştı.

Ancak sağlıkçılar koleraın bir daha ortaya çıkmaması için daha fazla çalışmaları gerektiğini biliyorlardı.

Mühendislerin yardımıyla, borulu su taşıma sistemleri inşa etmek, köylerdeki tuvaletleri ıslah etmek ve her haneye banyo yapmak için, yeterli su sağlamak için insanlar bir araya geldiler. Gerekli işleri köylüler kendileri yaptılar, su sistemlerini ve tuvaletleri nasıl temizleyeceklerini ve temiz tutacaklarını öğrendiler. Çitlerle hayvanların başıboş dolaşmalarının önüne geçildi (su kaynaklarının hayvan pisliğinden korunması amacıyla). Hastalık taşıyan sivrisineklerin üremesini önlemek için su depolarının ağzı kapatıldı.

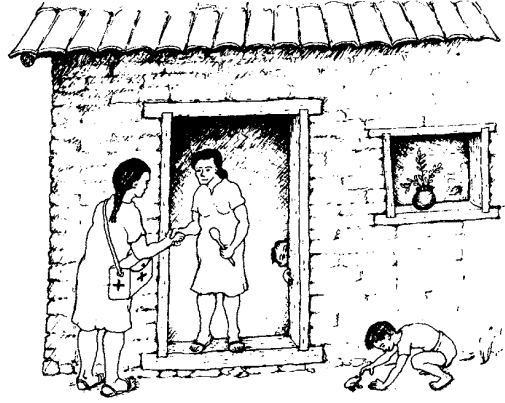
Bu çalışmalar sürerken, onlara diğer köylerden de insanlar katıldı. Salud para el Pueblo'nun 22 köyde başlattığı çalışmalar çok geçmeden 100 köye ulaştı. Kısa süre sonra tüm bölgede kolera kalmadığı gibi diğer hastalıklar da azaldı.

Bu sağlık organizasyonunu başarılı kılan neydi?

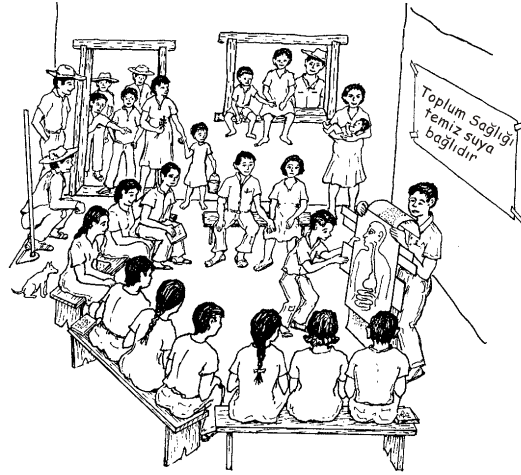
Salud para el Pueblo kolerayı durdurmakta ve diğer sorunları çözmek için harekete geçmekte çok başarılıydı, çünkü sağlıkçılar:

- **İnsanların evlerinde çalıştılar.** Salud para el Pueblo çalışanları ev ev dolaşarak insanlara su kaynaklarını nasıl temiz tutacaklarını öğrettiler. Bu sağlık ekiplerinin diğer sorunları da öğrenmesine ve toplumun güvenini kazanmasına yardımcı oldu.

- **Birçok grubu bir araya getirdiler.** Yerel organizasyonlar, yerel yönetim, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve Sağlık Bakanlığı hep birlikte çalıştılar. Böylece herkes tüm kaynakların ve tecrübelerin salgını durdurmak amacıyla seferber edildiğinden emin oldu. Birlikte çalıştıkları için, bir organizasyonun yaptığını diğer organizasyonun da yapması ya da birinin diğerinin aleyhine çalışması gibi sorunlarla da karşılaşmadılar.

- **İnsanı en değerli kaynak olarak gördüler.** Sağlık sorunları için köylüleri suçlamadılar, sadece başka topluluklardan sağlanan yardıma da dayanmadılar. Bunun yerine, ortak bir amaca ulaşmaya çalışmak için insanların kendi tecrübelerini kullandılar. İnsanları bir araya getirip bilgi ve yeteneklerini paylaşmak için oyunlar, kuklalar, şarkılar ve popüler eğitim faaliyetleri kullandılar.

Bu faaliyetler köylülere kendi bilgi ve katılımlarının ciddi sağlık sorunlarını çözdüğünü göstererek özgüven ve motivasyon sağladı.

Çevre sağlığı vizyonu nasıl gelişmeye başladı

Zaman içinde, sağlıkçılar hastalık taşıyan böceklerin çöp yığınlarından beslendiklerini de fark ettiler. Sokakları temizlemenin ve çöpleri ortadan kaldırmanın gereğini anlatmak için toplantılar düzenlediler. Her köyde çerçöpü toplamak için imece düzenleyecek bir “çevre sağlıkçıları” grubu oluşturuldu. Bir mühendisin yardımıyla, çevre sağlıkçılar çöpleri sıhhi gömme çukuru (bkz sf 391) denen güvenli alanlara gömdüler. Sonraki bir kaç yıl içinde, sağlıkçılar çöp depolama alanlarında biriken çöp miktarını azaltmak amacıyla bir geri dönüşüm programından (bkz sf 386) bahsetmeye başladılar. Uluslararası bir kuruluş çöpün şehre taşınması için büyük bir kamyon bağışladı. Geri dönüşümden elde edilen para kamyonun benzin ve diğer masraflarını karşılamakta kullanıldı.

1996'ya gelindiğinde, Salud para el Pueblo yüzlerce tuvalet inşa etmiş, çok sayıda borulu su sistemi kurmuş, bir geri dönüşüm programı başlatmış ve toplum bahçeleri oluşturulmasına yardımcı olmuştu.

1997'de bölge bir felaketle sarsıldı. El Nino diye bilinen fırtına Ekvador sahillerini vurdu. 6 ay boyunca neredeyse her gün kuvvetli rüzgârlar esti ve yağmurlar yağdı. Rüzgârlar ağaçları yıktı, yağmur tepeleri çamurlu göçük alanlarına, vadileri hışımla akan kahverengi nehirlere dönüştürdü. Nehirler taşı, yatakları değişti ve tüm köyler harap oldu. Tuvaletler, su boruları ve yılların emeği silindi gitti.

Tepeler çökerken, Salud para el Pueblo'nun çalışmaları da neredeyse onlarla birlikte çöktü. Bunun neden böyle olduğunu anlamak için bölgenin tarihine bakmamız gerekir.

Ağaçsız bir tepe çatisız bir eve benzer

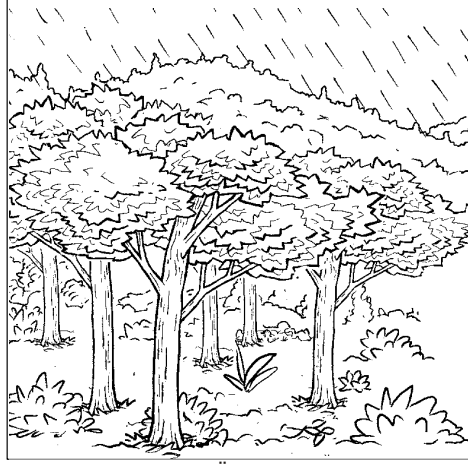
Ekvador sahilinin tepeleri ve dağları bir zamanlar yoğun tropikal ormanlarla kaplıydı. Irmakların tatlı sularıyla denizin tuzlu sularının birbirine karıştığı yerde mangrov ağaçları yetişirdi. Mangrov ağaçları çok sayıda balığa ve deniz kabuklusuna ev sahipliği yapan sahili fırtınalardan korurdu. Akarsuların kenarlarında yetişen bambu ağaçları, kıyıların aşınmasını ve suya karışıp gitmesini (erozyon) önlerdi. Ormanlar gölgelik oluşturan dev ceiba ağaçlarıyla doluydu. Bunların derin kökleri suyu ve toprağı zapt ederdi. Dik dağ yamaçlarında yetişen carob ağaçları, toprağı yerinde tutarak toprağın göçmesini önlerdi.

Ağaçlardan dökülen yapraklar toprağı zenginleştiriyordu. Ormanlar hem insanlara hem de geyiklere, kuşlara, böceklerle, kertenkelelere ve sayısız hayvana ev sahipliği yapıyordu.

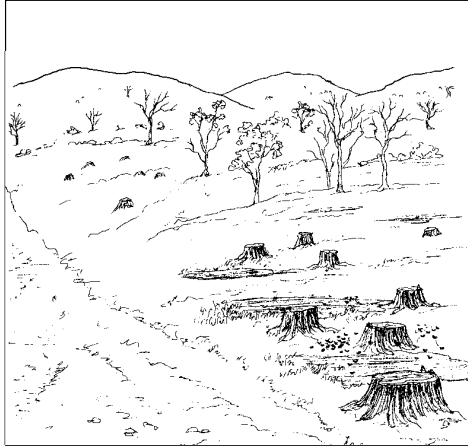
İnsanlar evlerini bambu ağacı ve palmye yaprağı kullanarak yapardı. Avlanmak için hayvanlar, yemek için yabani yemişler, bahçeler ve ufak çiftlikler için su ve zengin bir toprak vardı.

Ancak son 100 yıl içinde, ağaçların çoğu demiryolu ve ev yapımı için kesilmişti. Daha sonra bir Japon şirketi geldi ve geri kalan ağaçların çoğunu kesip demiryolu ile sahildeki limana, oradan da gemiyle Japonya'ya gönderdi. Tropikal orman ağaçları çok dayanıklı olduğu için oldukça iyi para ediyordu. Ağaçlar yok olunca, şirket de çekip gitti. Demiryolu bakımsız kaldı ve kaderine terk edildi.

Şimdi, Ekvador sahilindeki dağlar çöl gibi. Tepeler kahverengi ve hiç gölge yok. Yağışsız mevsimde, toprağı rüzgar yerinden kaldırır, hava tozla dolar. Yağışlı mevsimde ise, toprak çamura dönüşür ve tepe yamaçları göçer. 1997'de El Nino kasırgaları geldiğinde, köylüleri onların yıkıcı gücünden koruyacak tek bir ağaç bile yoktu.

Önce

Sonra

Sorunun kök nedenini bulmak

Yağmurun köyün toprağını -yeni kurdukları borulu su sistemini ve tuvaletleri de içine alarak- alıp götürdüğünü gören Salud para el Pueblo'nun sağlıkçıları gelecekte buna benzer felaketleri önlemek için farklı türde çalışmalar yapmaları gerektiğini anladılar. Su sistemleri inşa etmek ve güvenli sanitasyonu geliştirmek sorunun sadece bir parçasını çözmüştü.

Köylerde "ağaçsız bir tepe çatisız bir ev gibidir" diye bir söz vardır. Bu söz ağaçların, tıpkı çatının evde yaşayanları koruduğu gibi, tepeleri koruduğu, onların yağmur ve rüzgarla erozyona uğramasını önlediği anlamına gelmektedir. Sağlık çalışmacıları ağaç dikmeyi ve doğal kaynakları korumayı teşvik etmenin sağlığı teşvik etmek kadar önemli olduğunu — çünkü bunların tek ve aynı şey olduklarını görmeye başladılar! Bu gerçeği akılda tutarak, sağlıkçılar bir ağaç dikme projesi başlattılar. Ama bazı köylüler ağaç dikmek istemedi. Eduardo adında bir adam ağaç dikme projesine katılmayı reddetti.

"Çok iş" dedi Eduardo. "Bunlar bizim bedava çalışmamızı istiyorlar." Bazı köylüleri de sağlıkçıların aleyhine ikna etti.

Eduardo'nun köyünde Gloria adlı bir sağlık çalışanı insanları bir araya topladı ve herkesin tuvaletlerini ve su borularını neden kaybettikleri konusuna daha derinden bakabilmelerine yardımcı olmak için "Ama neden?" adlı bir aktivite düzenledi.

“Ama neden?”li sorularla, Gloria köylülerin sağlık sorunlarının çevreyle ilişkili olduklarını fark etmelerini sağladı.

Tartışmanın sonunda, köylülerin çoğu erozyonu önlemek ve toprağı korumak için ağaç dikmenin önemini kabul etti. Ama Eduardo hala ikna olmamıştı.

Ekinimiz de paramız da yokken ağaç dikmekle kim uğraşacak. Bizim 10 yıl sonra değil, hemen doyuracak şeylere ihtiyacımız var!

Etkili bir çevre sağlıkçısı olmayı öğrenmek

Gloria sağlık merkezine cesareti kırılmış olarak döndü. “Ağaç dikmenin önemini anladıkları halde hala ağaç dikmeye yanaşmadılar. Acaba onları nasıl ikna edebilirim?” diye düşündü. Tam o sırada odaya bir arı girdi ve onu korkuttu. Gloria arıyı kovaladı ve sonra pencereden uçarak carob ağacının kırmızı çiçeğı üzerine konduğunu gördü. Bu ona yeni bir fikir verdi. Ertesi gün, Gloria köylüleri yeniden bir araya toplayarak yeni bir soru sordu, Eduardo ilk cevap verecek kişiydi.

Hayatlarınızı iyileştirmek için hemen para kazanmaya ihtiyacınız var, 10 yıl sonra değil. Ağaç dikmenin önemine de inanıyorsunuz. Peki, ağaçlardan para kazanmanın bir yolu var mı?

Ha! Tabii ki, onları keseriz ve odununu satarız. Ama bunun için 10 yıl geçmesi lazım. Ağaçların büyümesi uzun zaman alır.

Diğer köylüler de bu konuya kafa yordular ve aralarında şöyle bir sohbet geçti:

Gloria, “Anların sevdiği çiçekleri olan ağaçlar yetiştirirsek, bir arıcılık projesi başlatabilir ve bal satabiliriz. Çiçeklerin açması sadece bir yılımızı alır” dedi. Köylüler bu düşüncüyü sevdiler. Eduardo bile bal üretmek için ağaç yetiştirmeyi denemeye ikna oldu.

Gloria ayrılırken Eduardo onu durdurarak, “Büyük oğlum ishal olunca ona carob ağacının filizlerinden bir şurup yaptık. O şurup doktorun verdiği ilaçların hepsinden daha etkili oldu. Düşünüyorum ki carob ağacı yetiştirmek iyi bir fikir olacak. O zaman şifalı şurubu yapabiliriz ve ürettiğimiz balı da onu tatlandırmak için kullanabiliriz.” dedi.

Gloria sağlık merkezine bu yeni projelerin heyecanıyla döndü. Toplantıların gidişatı üzerine kafa yorduğunda, köylülere ne yapmalarını söylemenin asla işe yaramayacağını fark etti. Etkili bir çevre sağlığı geliştiricisi olmak istiyorsa onların gözlerindeki görmeyi, düşüncelerini duymayı ve ihtiyaçlarını anlamayı öğrenmesi gerektiğini öğrenmeliydi.